

Orijinal Kaynak: Aktar, Ayhan. (2005, Eylül 5-9). “6-7 Eylül 1955: Cumhuriyet Tarihinin En Karanlık Gecesi”. *Sabah*.

Atıf Şekli: Aktar, Ayhan. (2016, Eylül 05). “6-7 Eylül 1955: Cumhuriyet Tarihinin En Karanlık Gecesi”, *Sosyal Bilimler*, sosyalbilimler.org/6-7-eylul-olaylari

6-7 Eylül 1955: Cumhuriyet Tarihinin En Karanlık Gecesi

Ayhan Aktar

Cumhuriyet tarihimizin en tatsız olaylarından birinin 50. Yıldönümüne¹ yaklaşıyoruz... Elli yıl önce İstanbul’da gayrimüslim vatandaşlarımıza karşı saldırılar düzenlendi, bu insanların işyerleri ve evleri önce tahrip edildi sonra da yağmalandı. Gayrimüslim vatandaşlarımızın okullarına ve kiliselerine giren saldırganlar onların kutsal saydıkları mekânları yakıp yıktılar. Kiliselerin içindeki kutsal resimlerin, haçların, ikonaların ve diğer kutsal eşyaların tahrip edilip yağmalandığını ve bazen de kilisenin tamamının ateşe verildiğini biliyoruz.

6 Eylül 1955 gecesi olan bu olaylar üzerine iktidardaki Demokrat Parti (DP) hükümeti tarafından üç büyük kentte sıkıyönetim ilan edildi. İstanbul’da 5,104 kişi tutuklandı. Dönemin Sıkıyönetim Mahkemesi Adli Müşaviri, Hâkim Tümamiral Fahri Çoker’in Toplumsal Tarih Vakfı’na hibe etmiş olduğu özel arşivindeki belgelere göre 4,214 ev, 1,004 işyeri, 73 kilise, 1 sinagog, 2 manastır, 26 azınlık okulu ile aralarında fabrika, gazete yönetim binası, otel, bar ve genelev gibi yerlerin bulunduğu toplam 5,317 tesis saldırıya uğramıştı. İstanbul’daki saldırıların merkezi geleneksel olarak gayrimüslim nüfusun yaşadığı Beyoğlu ilçesindeki ev ve işyerleriydi. Sıralamada ikinci olarak da esas olarak işyerlerinin bulunduğu Eminönü ilçesi gelmekteydi. Amerikan Milli Arşivi’ndeki belgelere göre de tahrip edilen işyerlerinin %59’u Rumlara, %17’si Ermenilere, %12’si Musevîlere ve %10’u da Müslümanlara aitti. Dönemin İstanbul basını olaylarda ölenlerin sayısını 11 kişi olarak belirlemiştir. Saldırganlar dahil yaklaşık 300 ile 600 kişi de yaralı olarak hastanelere başvurmuştur. İngiliz ve Amerikan Arşivlerindeki konsolosluk raporlarına göre de 60 Rum kadını tecavüze uğramış ve tedavi görmek üzere hastanelere başvurmuştur.

Bütün bu olayların gerçekleştiği günlerde İstanbul bazı büyük uluslararası toplantılara ev sahipliği yapıyordu. Bunların en önemlisi, IMF (Uluslararası Para Fonu) ve Dünya Bankası toplantısıydı. Dünyanın 37 ülkesinden bankerler ve maliyeciler İstanbul’a

---

¹ Ayhan Aktar tarafından, 6-7 Eylül Olayları’nın 50. yılı münasebetiyle 2005 yılında *Sabah* gazetesinde 5 günlük bir yazı dizisi şeklinde kaleme alınmıştır.

gelmişlerdi. İkincisi, Uluslararası Kriminoloji-Polis Konferansı toplantısıydı. Üçüncü ve belki de en önemli toplantı '10. Bizans Tetkikleri Kongresi'ydi. Bu uluslararası toplantıları izleyen yabancı gazetecilerin sayısı yüksekti ve bu nedenle de 6-7 Eylül olayları dünya basınında önemli yer tutmuştu.

Hâkim Tümamiral Fahri Çoker Koleksiyonu

Beş günlük bu yazı dizisinde 6-7 Eylül 1955 Olaylarına giden siyasal ve sosyal süreçleri inceleyeceğiz. Ayrıca 6-7 Eylül olaylarının nasıl tezgahlandığını, azınlık mallarını tahrip edenlerin niteliklerini ve bu olayların faillerinin önce 1955 yılında daha sonra da 1960 darbesinden sonra kurulan Yassıada mahkemelerinde nasıl yargıldıklarını ele alacağız.

Bu dizide kullanılan bazı fotoğraf ve belgeler ilk defa gün yüzüne çıkıyor. 1955'te ilan edilen sıkıyönetimin ardından kurulan sıkıyönetim mahkemesinin adli müşaviri, Hâkim Tümamiral Fahri Çoker'in ölümünden sonra yayımlanmak üzere 'Toplumsal Tarih Vakfı'na hibe etmiş olduğu belge ve fotoğraflar Türk basınında ilk defa yayınlanıyor. Bu fotoğraflar bir albüm halinde 'Tarih Vakfı' tarafından kitaplaştırılıyor. Elindeki tarihsel malzemeyi yaklaşık kırk yıl saklayarak tarihe karşı olan sorumluluğunu yerine getirmiş olan merhum Fahri Çoker'in anısı önünde saygı ile eğiliyoruz. Bu fotoğraflar bugünlerde İstiklal Caddesi, Elhamra Pasajı içindeki KARŞI Galeri'de sergileniyor.

Ayrıca, Dr. Dilek Güven'in İngiliz, Amerikan, Alman, Fransız, Yunan ve Ankara'daki Cumhuriyet Arşivlerindeki belgelerden faydalanarak hazırladığı ve yine 'Tarih Vakfı' tarafından geçtiğimiz günlerde yayımlanan *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* başlıklı kitabı da bu konuda yeni bilgiler içeriyor.

Kıbrıs Meselesi, 'Milli Dava' Oluyor

1954 yılında Kıbrıs'taki İngiliz sömürge yönetimine karşı Rumların yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi adanın geleceğinin tartışılmasını gündeme getirmişti. O günlerde, Yunan hükümeti Kıbrıs halkının kendi kaderini tayin hakkı meselesini BM gündemine taşıdı. Kıbrıs'ta EOKA hareketi siyasi hedefini adanın Yunanistan'a bağlanması (ENOSIS) olarak ilan etmesinden sonra Türk-Yunan ilişkilerinde ipler gerildi. 1955 yılı yaz aylarında, özellikle *Hürriyet* gazetesinde İstanbul Rumlarına karşı bir kışkırtma kampanyası başlatıldı. Buna başka gazeteler de katıldı. İstanbul basınında Rum azınlık ile Batı Trakya'daki Türk azınlık karşılaştırılıyor ve İstanbul'dakilerin ne kadar rahat, mutlu ve zengin bir hayat sürdüklerinin altı çiziliyordu. Bu arada, Fener Patriği Athenogoras hedef tahtası ilan edilmişti. Basında Patrikhanedeki din adamlarının Kıbrıs bağımsızlık mücadelesi için para topladıkları yazılıyordu. 1955 yılı yaz aylarında artık Kıbrıs meselesi bir 'milli dava' hâline gelmişti.

‘Kıbrıs Türktür Cemiyeti’nin Kuruluşu ve DP

1954 yılı Ağustos ayında kurulan ‘Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ (KTC) kamuoyunda Kıbrıs konusundaki hassasiyeti arttırmak için çaba gösteriyordu. Kuruluşunda Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) ve Türkiye Milli Talebe Federasyonu (TMTF) gibi yarı-resmi öğrenci örgütlerinin katkısı olmuştu. Kurucuları arasında Hikmet Bil (*Hürriyet* gazetesinde gazeteci), Dr. Hüsamettin Canöztürk (TMTF Başkanı), Orhan Birgit (*Yeni Sabah*’ta gazeteci, avukat), Ziya Somer (öğrenci), Ahmet Emin Yalman (gazeteci), Hasan Nevzat Karagil (Kıbrıs Türk Kültür Derneği) ve Kamil Önal (gazeteci) bulunuyordu. Başbakan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından kabul edilen dernek yöneticilerine kamuoyunu Kıbrıs davasını destekleme için hazırlama görevi verilmişti. Bu dernek kısa zamanda devlet desteği ile İstanbul’un birçok semtinde ve bazı Anadolu kentlerinde şubeler açmıştı. Hâkim Amiral Fahri Çoker dosyasındaki belgelere göre, ‘Kıbrıs Türktür Cemiyeti’ne hükümet tarafından kuruluş sırasında 35,000 TL ve daha sonra da 200,000 TL ödeme yapılmıştı.

Cemiyet bir yandan yarı-resmi öğrenci örgütlerinden destekçi bulurken, diğer yandan da ‘milliyetçi’ çizgideki sendikalarla da işbirliği içindeydi. Örneğin KTC’nin Paşabahçe şubesi, Paşabahçe Şişe-Cam İşçileri Sendikası tarafından kurulmuştu. Çok kısa zamanda İstanbul’da onüç şube açan KTC aynı zamanda DP ilçe örgütleri tarafından da destekleniyordu. Örneğin, DP Beykoz İlçe teşkilatı yönetim kurulundaki kişiler aynı zamanda KTC Beykoz şubesinin de yönetim kurulunu oluşturuyordu.

1955 yılı Ağustos ayı boyunca KTC yöneticilerinin demeç ve bildirileri İstanbul basınında yayınlanır. Gerginlik kademe, kademe artmaktadır. Bu arada, KTC yöneticisi Kamil Önal üzerinde ‘Kıbrıs Türktür’ yazan 20,000 afiş basılması için matbaaya sipariş verir. KTC üyesi dört öğrenci de bu afişleri 6 Eylül’den iki gün önce bazı dükkanlara dağıtırlar. İstanbul Rum cemaati bu gelişmeler karşısında korku içinde sinmiştir. Her gün gazetelerde bir Rum’un Türk bayrağına hakaret ettiği iddiası ile gözaltına alındığı veya otobüste yüksek sesle Rumca konuşan iki Rum’un bir yüzbaşından dayak yediğine ilişkin haberler yayımlanmaktadır. Yine 4 Eylül günü KTC üyesi öğrenciler Taksim meydanında Rumca gazeteleri yakarak protesto eyleminde bulunmaktadır.

Londra Konferansı Toplanıyor

Bu arada Kıbrıs’ın geleceğinin tartışılacağı ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere temsilcilerinin katılacağı konferans, Londra’da İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan başkanlığında 29 Ağustos ile 7 Eylül 1955 tarihleri arasında toplanacaktır. Türk heyetinin başkanlığını Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu yapacaktır. KTC’nin düzenlediği öğrenci eylemleri ve basının katkısı ile Türk kamuoyunun Kıbrıs meselesi hakkında hassas olduğu görüntüsü dış ülkelere karşı daha güçlü olarak verilmeğe başlanmıştır.

Saldırılarından bir gün önce Başbakan Menderes KTC başkanı Hikmet Bil ile makam

arabasında görüşür. Başbakan Menderes, Hikmet Bil'e Londra'da bulunan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'dan bir şifreli telgraf aldığını ve müzakerelerin çetin geçtiğini ve Zorlu'nun konferansta 'artık dizginlenemeyen Türk kamuoyu'ndan bahsetmek istediğini söyler. Kısacası, Zorlu Türk kamuoyunun artık daha faal olmasını istemektedir. Bu görüşmenin ayrıntıları Hikmet Bil tarafından KTC yönetim kuruluna iletilir.

'Ben Bugün Polis Değil, Türküm!':

Atatürk'ün Evine Bomba Konuyor: Oktay Engin Olayı

5 Eylül gecesi Selanik'teki Türk Konsoloslugu'nun tam yanında bulunan ve aynı bahçeye bakan Atatürk'ün evinde küçük bir bomba patlar. Sadece camların kırılmasına sebep olan bu bombanın Türkiye'deki etkisi büyük olmuştur. Yunan polisinin yaptığı araştırmanın sonucuna göre, bombayı Yunanistan'daki Türk azınlığın mensubu Oktay Engin'in attığı tespit edilir. 21 yaşındaki Oktay Engin Türk Devletinin verdiği burs ile Selanik Üniversitesi, hukuk fakültesinde okumaktadır. Oktay Engin ve konsolosluk bekçisi Hasan Uçar, Yunan makamları tarafından tutuklanırlar ve dava açılır. Diplomatik baskılar sonucunda geçici olarak serbest bırakılan Oktay Engin bir yıl sonra Türkiye'ye kaçar.

Olaydan beş yıl sonra 1960 yılında Yassıada Mahkemeleri sırasında 6-7 Eylül olayları tekrar gündeme gelir. Yassıada sorgulamalarında dinlenen tanıklar İsmail Tamçelik ve MİT müfettişi İbrahim Oğuz'un ifadelerine göre Oktay Engin aslında Türk istihbaratı adına çalışmaktadır. 1956 yılında Türkiye'ye geldikten sonra dönemin İstanbul Valisi Fahrettin Kerim Gökay'ın yardımı ile Oktay Engin'e belediyede iş bulunmuştur. İstanbul'da eğitimini tamamladıktan sonra İçişleri Bakanlığında çalışmaya başlayan Oktay Engin, sonunda Nevşehir Valiliğinden emekli olur.

***İstanbul Ekspres* Gazetesi İkinci Baskı Yapıyor**

Selanik'te Atatürk'ün evine bomba konulduğu haberi Türkiye radyolarının öğlen 13.30 haberlerinde halka duyurulur. O dönemde radyo bir anlamda lüks tüketim malı olduğu için ancak hâli vakti yerinde ailelerin evinde bulunmaktadır. Halk arasında radyo sahibi olanların sayısı azdır.

DP il yönetiminde bulunan ve Başbakan Menderes'e yakınlığı ile tanınan Mithat Perin'in sahibi olduğu *İstanbul Ekspres* gazetesi öğleden sonra ikinci baskı yaparak, Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberini halka duyurur. Gazete 16.30'dan itibaren satışa sunulmuştur. İstanbul sokaklarında, '*Yazıyoor! Atatürk'ün evinin bombalandığını yazıyor*' çığlıkları ile dolaşan gazete satıcıları sayesinde 6 Eylül akşamüstü bütün İstanbul bu haberle çalkalanmaktadır. Atatürk'ün evinin bombalandığının radyoda duyulmasından hemen sonra KTC yönetiminde olan ve istihbarat örgütleri ile ilişkisi bulunan Kamil Önal, *İstanbul Ekspres* gazetesine şu açıklamayı yapar: 'Mukaddesata el

uzatanlara bunu pahalı ödeteceğiz.’ Bu demeç gazetesinin birinci sayfasında büyük puntolarla yayınlanır. Kamil Önal’dan bu demeci alan gazeteci Gökşin Sipahioğlu zaten *İstanbul Ekspres* gazetesinin o günkü manşetini atan kişidir.

O yıllarda Türkiye’de ‘yaz saati’ uygulaması yoktur, akşam ezanı 18.40’ta okunmaktadır. Akşam saat 7’den sonra artık hava kararmıştır. Önce sahneye kıstırtıcılar çıkar. Bunlar esas olarak öğrenci dernekleri veya KTC üyesi olup ellerinde Atatürk resimleri, KTC’nin bastırılmış olduğu ‘Kıbrıs Türktür’ afişleri ve *İstanbul Ekspres* gazetesinin ‘Atamızın evi bomba ile hasara uğradı’ başlıklı ikinci baskısı ile Taksim Anıtı etrafında toplanmışlardır. Kılık kıyafetleri düzgün ve hiddetli gençler, kendilerine nutuk atan ve Selanik’te yapılanların Rumların yanında kalmamasının gerektiğini söyleyen liderleri tarafından propaganda yağmuru altındadır.

Taksim Meydanında İlk Toplanmalar

Bu arada şehrin değişik semtlerinden toparlanarak KTC, Şoförler Cemiyeti, İşçi Sendikaları ve DP yerel örgütleri tarafından otomobillere bindirilmiş yeni kitleler Taksim’e doğru sloganlar atarak ilerlemektedir. Yavaş yavaş Taksim Meydanı’nda toplanan kalabalık İstiklal Caddesi’ne doğru yürümektedir. Merhum Hakim Amiral Fahri Çoker koleksiyonu içindeki fotoğraflarda bazı şahısların üzeri ‘X’ işareti ile işaretlenmiştir. Bunlar olaylardan sonra kurulan sıkıyönetim mahkemeleri sırasında tutuklanmış ve büyük bir olasılıkla ‘baş tahrikçi’ olarak tanımlanmış kimselerdir.

İstiklal Caddesi’ne giren kalabalık grup liderleri yönetiminde her tarafa çekilecek bir kıvama gelmiştir. Şoförler Cemiyeti, İşçi Sendikaları ve DP yerel örgütlerinin toparladığı kalabalıklar da eli boş gelmemişlerdir. Bazılarının elinde sopalar vardır. Hiddetli kalabalık İstiklal Caddesi’ne girdikten kısa süre sonra liderler daha önceden listesini çıkartmış oldukları özellikle Rum cemaatine ait dükkanların önünde durarak tahrip sürecini başlatmışlardır.

Dükkanların önce kepenkleri yırtılmış ve daha sonra içinde ne varsa kırılıp dökülmüştür. Merhum Hakim Tümamiral Fahri Çoker koleksiyonu içindeki fotoğraflardan birinde Beyoğlu’nda bir birahanenin tahrip edilişi gösterilmiştir. Arkadaki saatin 20.20’yi gösteriyor olması olayların ‘tahrik’ aşamasından ‘tahrip’ aşamasına geçişinin 1,5 veya 2 saatlik bir zamana sıkıştığını göstermektedir.

Taksim’de ilk toplanmalarda, önderlerin ateşleyici nutuklarında, arabaların sürekli Beyoğlu’na adam taşınması sırasında ve yıkım başladığı zaman, emniyet güçleri olayları genellikle seyretmişlerdir. Çoğu kez de tahripçilere sempatik davranmışlardır. Dr. Dilek Güven olayları yaşamış bazı kişilerle sözlü tarih mülakatları yapmıştır. İstanbullu Rum Mihalis Vassiliades’in söyledikleri polisin olaylara yaklaşımını göstermesi bakımından çok ilginçtir:

Beyoğlu'nda evimizin köşesinde bir fırın vardı. Sahibi aslında Arnavuttu ama Ortodoks olduğu için herkes onu Rum zannedirdi. Karşımızda da bir karakol vardı. Fırıncı yaptığı çörekleri hiçbir zaman ertesi güne bırakmazdı ... Her akşam arta kalanları karakoldaki polislere verirdi ... O gece iki kişi fırının camlarını indirince hemen komisere (şikayete) gitti. Komiser ona şöyle cevap verdi: "Hiçbir şey yapamam. Ben bugün polis değil; Türk'üm!"

“Bir Cam için Bu Kadar Şiddet Göstermeyin”

Dönemin İstanbul Trafik Şube müdürü Orhan Eyüboğlu (daha sonra CHP milletvekili) Yassıada'da verdiği ifadesinde, Beyoğlu'nda Zappion Rum Kız Lisesi'nin camlarının kırıldığını gördüğünü ve bunu yapanları emrindeki polis gücü ile dağıtmış olduğunu anlatır. Biraz sonra etrafta olayları izleyen Emniyet Genel Müdürü Ethem Yetkiner'i görüp yaptıklarını anlatmış ve şu cevabı almıştır: "Orhan Bey, bir cam için bu kadar şiddet göstermeyin." Emniyet güçleri meselenin birkaç kırık cam ile kapanacağını sanarak baştan son derece pasif kalmışlar, hatta Yassıada'da ifade veren bazı polis memurları o gece karakolların kapılarını üzerlerine kilitleyerek dışarı çıkmamayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Olaylar bir noktadan sonra bütün İstanbul'a yayılmıştır. Gayrimüslim vatandaşlarımızın ve özellikle Rumların yoğun olarak oturduğu semtlerden başlayarak Eminönü, Kurtuluş ve Boğaz kıyılarına kadar uzanan tahrip ve yağma dalgası yaşanmıştır. Bazı yerlerde şehrin Müslüman ahali Rum komşularını korumuş ve yağmacıları semtlerine uğratmamışlardır. İstanbullu Dokdakis Donias'ın Dr. Dilek Güven'e anlattıkları ilginçtir:

Arkadaşım Zafer'in teyzesi Rum komşusunun kapısına dikildi ve adamlara şöyle dedi: 'Pavli Efendi'nin evine girmek için önce bana saldırmanız gerekiyor.' Adamlar hemen geri döndüler!

Tahrip aşamasından sonra, işin niteliği tam anlamıyla değişmiş ve artık şehrin varoşlarından kamyon ve minibüslere doluşup gelen kasketli, poturlu insanların yağmaya giriştiklerini görüyoruz. Şehrin fakir semtlerinden ve yeni oluşmakta olan Taşlıtarla/Gaziosmanpaşa gibi gecekondu semtlerinden olayları duyanlar camı çerçevesi kırılan, içindeki malların sokağa döküldüğü dükkanlardan buldukları işe yarar malları alıp evlerine götürmeye başlamışlardır.

“Olağan Şüphelileri Toplayın!”

Yağma devam ederken nihayet gece 00.00 civarında beklenen ordu birlikleri Beyoğlu'na gelirler. Tanklar İstiklal Caddesi'ne İngiliz Konsolosluğu'nun yanından giriş yaparlar. Aslında I. Ordu Komutanı Orgeneral Vedat Garan'a İstanbul Emniyet Müdürü Alaeddin Eriş saat 18.45'te telefon ile ulaşarak büyük nümayişler olduğunu ve askeri birliklerin desteğini istediğini sözlü olarak belirtmişti. Saat 19.00'da ise Emniyet Müdür Yardımcısı Ahmet Paftalı, Vali Fahrettin Kerim Gökay'ın yazılı emrini Orgeneral Vedat Garan'a şahsen getirir.

Fakat Askeri Birliklerin ve tankların Galatasaray ve Taksim'e gelişi ise gece yarısını bulmuştur. Orgeneral Garan daha sonra müdahalede geciktiği ve askere olaylar başladığında ateş etme yetkisi vermediği için Menderes hükümeti tarafından görevinden alınmıştır.

Sıkıyönetim İlan Ediliyor

İstanbul'da yer yerinden oynarken Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes trenle Ankara'ya doğru gitmektedir. Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol durumu haber alınca Ankara'dan telefonla İzmit tren istasyonunu arar ve valiyi devreye sokarak İzmit'e ulaşan treni durdurur. Menderes ile konuşmak istediğini belirtir. Devlet Bakanı Mükerrerem Sarol olanları Başbakan Menderes'e anlatır. Daha fazla bilgi isteyip yola devam eden Başbakan Menderes'e vaziyet Sapanca istasyonunda etraflıca anlatılır. Tren İzmit'e geri döner. İzmit'ten ise otomobil ile devlet erkanı İstanbul'a geri döner. Nihayet gece 00.01'de DP üst yönetimi İstanbul Valisinin makamına ulaşırlar. Yapılan toplantılar sonucunda sıkıyönetim ilan edilir ve Sıkıyönetim Komutanlığına Korgeneral Nurettin Aknoz getirilir.

DP Baskı Rejimi Kuruyor

Ertesi sabah vilayette yapılan basın toplantısına katılan gazeteci Hıfzı Topuz'un izlenimleri çok ilginçtir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar suçun basında olduğunu ve halkı basının kışkırttığını belirterek söze başlar. Ayrıca Bayar'a göre işin içinde 'komünist parmağı' da vardır. Suçlu olan komünistlerin yakalanacağını söyler. Gerçekten, ertesi gün İstanbul'da 'solcu' olarak bilinen herkes evinden toplanmaya başlanır. Aralarında Kemal Tahir, Aziz Nesin, Hasan İzzettin Dinamo, Aslan Kaynaradağ, Dr. Müeyyet ve Can Boratav, İlhan Berktaş, Asım Bezirci, Faik Muzaffer Amaç, Erdoğan Berktaş ve Dr. Hulusi Dosdoğru, Sevim Belli, Zehra Kosova gibi aydın ve yazarların bulunduğu 48 kişi Harbiye'deki askeri hapisaneye yollanırlar.

Olayların sorumluluğunu komünistlere yıkma işi o kadar acemice tezgahlanmıştır ki, olaydan altı ay önce ölmüş biri ile o günlerde Doğu illerimizin birinde askerliğini yapmakta olan bir başkası da sanık olarak gösterilmişti. Son derece kötü şartlarda uzun bir tutukluluk süresi geçiren bu insanlar 1955 yılı Aralık ayının sonunda serbest bırakıldılar. Tutuklu olan KTC üyelerinin ise hapisane şartları çok rahattır. Hatta polisler tarafından bedava maça götürülmekte ve akşamları meyhaneye gitmelerine izin verilmektedir.

Bu arada Korgeneral Nurettin Aknoz ise hemen basına sansür uygular ve 6-7 Olayları'nın 'komünistler dışında birileri' tarafından yapıldığı konusunda herhangi bir yayın olursa, o gazeteyi kapatacağını belirtir. Tutuklananlar arasında çok sayıda sendikalı işçi bulunması nedeniyle 34 sendika Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından hemen kapatılır. Hakim Tümamiral Fahri Çoker'in evrakı arasında bulunan istatistiklere göre, Selimiye kışlasında tutuklu olarak bulunanların meslek dağılımı şöyledir: 607 işçi, 86'sı seyyar satıcı, 71'i hamal,

33'ü boyacı, 29'u işsiz, 22'si çırak, 14'ü çöpçü, 13'ü şoför, 12'si tayfa, 54'ü üniversite öğrencisi, 9'u memur, 20'si tüccar, 4'ü astsubay ve 3'ü de emeklidir. Ancak Selimiye Kışlası'nda tutuklu olarak bulunan 977 kişinin sadece 273'ünün ikametgâhı İstanbul'dadır. İstanbul dışından getirilenlerin dağılımı ise şöyledir: Sivas'tan 145 kişi, Trabzon'dan 117 kişi, Kastamonu'dan 116 kişi, Erzincan'dan 111 kişi. Bu insanların kim tarafından ve hangi vasıtalarla İstanbul'a getirildiği meselesi ise, nedense mahkemelerde gündeme getirilmez.

“Salkım Salkım İnsanların Asılmasını İstiyorum”

Korgeneral Nurettin Aknoz, ayrıca sıkıyönetim hakim ve savcılarını da toplayarak aynı telkinleri onlara da yapar. Merhum Hakim Tümamiral Fahri Çoker Yassıada mahkemeleri sırasındaki sorgusunda şunları söylemiştir:

24 Eylül 1955 tarihinde ilk toplantıya gittim. Bu toplantıya mevcut 26 hakim ve 3 adli âmir davet edilmişlerdi. MİT şefleri de orada bulunuyordu. Bize, Nurettin Aknoz, bu hadiselerin tamamen komünistlerin tertibi ve eseri olduğu hakkında uzun boylu nutuklar verdi ve 'meydanlarda salkım salkım insanların asılı olduğunu görmek istediği' hakkında sözler söyledi.

Böylece, 'komünistler'in suçlu olduğu baştan ilan edildiği için askeri savcı ve hakimlerin eli kolu bağlanmış ve tahkikat sürecinin ciddiyeti ortadan kalkmıştır. Merhum Hakim Tümamiral Fahri Çoker'in Tarih Vakfı'na bıraktığı belgeler içinde bulunan MİT'in Sıkıyönetim Mahkemesine yolladığı fezlekeye göre olaylar uluslararası komünist örgütü olan 'Kominform' tarafından çıkarılmıştır. Dolayısıyla KTC, Şoförler Cemiyeti, İşçi Sendikaları ve DP yerel örgütleri ile ilgili suçlamaların iddianamede yer alması engellenmiş olur. Örneğin, şehir dışından işçileri İstanbul'a kimlerin getirdiği meselesi karanlıkta kalır. KTC üyeleri içinden sadece 17 kişi için dava açılır, diğerleri tahliye edilir. Dava açılan 17 kişi de 24 Ocak 1957 tarihinde beraat eder, mesele de böylece kapanır.

27 Mayıs'tan Sonra 6-7 Eylül Dosyası Tekrar Açılıyor

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 6-7 Eylül Olayları ile ilgili dosya yeniden açılır. Olaya katılan birçok kişi Yassıada'da tekrar sorgulanır. Fakat Yassıada'daki hakimlerin esas niyeti olayların sadece DP tarafından tertiplenmiş olduğunu ispat etmeye ve askeri darbe ile iktidardan düşürülmüş bir hükümetin mensuplarını mahkum etmeye yöneliktir. Bu nedenle KTC, Şoförler Cemiyeti, İşçi Sendikaları ve istihbarat örgütlerinin 1955-57 yıllarında Sıkıyönetim Mahkemelerinde yargılanmış ve beraat etmiş olmaları veri olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar Yassıada Mahkemeleri sırasında 6-7 Eylül Olayları ilgili olarak o güne kadar karanlıkta kalmış birçok mesele aydınlığa kavuşmuş olsa da Cumhuriyet tarihinin en karanlık olayını tam anlamıyla aydınlatmak mümkün olmamıştır.

Yaklaşık 25 Milyon Dolar Tazminat Ödendi

10 Eylül 1955 günü Cumhurbaşkanı Celal Bayar başkanlığında kurulan komite ile 6-7 Eylül olaylarının mağdurlarına yardım eli uzatılmak istenmiştir. Bu amaçla bütün yurttaki bağış kampanyası başlatıldı. 1957 yılının sonuna kadar 3.247 kişi ve kuruluşa toplam 6,5 milyon TL (yaklaşık 2,3 milyon dolar) ödendi. Daha sonra, 1956 yılında Menderes hükümeti tarafından çıkarılan bir yasa ile 6-7 Eylül Olaylarının mağdurlarına ödenmek üzere 60 milyon TL'lik (yaklaşık 21,4 milyon dolar) tazminat fonu ayrıldı. Bu fon bilirkişilere başvurup yıkılan ev ve işyerinde hasar tespit çalışmalarını yaptırmış olan mağdurlara dağıtıldı.

Bütün bu yaraları sarma gayretlerine rağmen, 6-7 Eylül Olayları, Türkiye'nin yurt dışındaki imajına çok ağır bir darbe vurdu. Batı ülkelerinde 'Barbar Türk' imajı sağlamlaştı. Belki de daha önemlisi, Türkiye'de farklı kültürlerin bir arada yaşama geleneğini ortadan kaldırdı. 1955'ten sonra gayrimüslim vatandaşlarımızın yurt dışına göçü sonunda, özellikle büyük şehirlerimizde birbirinin dinine, kültürüne saygılı ve ortak yaşam alışkanlıklarını geliştirmiş insanların sayısı azaldı.

Toplumsal Şiddetin Kökeni ve Ulusal Sembollerin Kullanımı

6-7 Eylül 1955 Olaylarını yaşayanların, yerli olsun yabancı olsun olayları izlemiş olan kişilerin üzerinde çok durdukları bir meseleyi aydınlatmak gerekiyor. Yüzlerce yıldır Rumlarla yan yana yaşamış olan İstanbullu Müslüman Türk kesim nasıl olup da Rum mallarına karşı bu denli saldırgan bir tavrı sergilemişlerdir?

Daha önceki bölümlerde İstanbul basınının Rum cemaatine karşı örgütlediği tahrik ve hedef gösterme kampanyasından bahsetmiştik. 1955 yılı Ağustos ayı boyunca, İstanbul Rumlarının Yunanistan'da Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığa göre çok rahat yaşadıkları konusunda İstanbul basınında yüzlerce haber çıkmıştır. Halk arasında bu propagandanın etkisinin "Rumların Türklerin aleyhine olarak zenginleştikleri" yönünde bir izlenim yarattığını kabul etmek gerekir. O günlerde "medya" bu havanın egemen olması için elinden geleni yapmıştır.

Fakat bu havanın şehirde tam anlamıyla egemen olması bile, tek başına birilerinin vitrinleri sopalarla kırması sonucunu ortaya çıkarmaz. 6 Eylül gecesi saldırganlar vitrinlerin önündeki demir parmaklıkları kaynak makineleri ve tel makasları ile kesip kepenkleri açtıktan sonra, dükkânın içindeki alet ve makineleri dışarı çıkartılarak sokağın ortasında paramparça ediyorlardı. Dolayısıyla 6 Eylül gecesi sergilenen bu toplumsal şiddeti açıklamak gerekiyor.

İşte tam bu noktada 6 Eylül akşamı Taksim Meydanı'nda toplanan tahrikçiler ve onların önderlerine bakmak gerekiyor. Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığının duyulması ile 'mukaddesata el uzatıldığı'nı düşünen gençler ve bunları yöneten KTC üyeleri

Cumhuriyetin kurucusu Atatürk'un imajının yara aldığı düşünüyorlardı. Hakim Tümamiral Fahri Çoker'den bize kalan fotoğraflara baktığımız zaman tahrik aşamasında Türk bayrağı, Atatürk resimleri ve 'Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır' sloganlarının birer ulusal sembol olarak kullanıldığını görüyoruz. Ulusal sembollerin ustaca kullanımına son dönemden bir örnek vermek gerekirse, 2002 seçimlere katılan bir siyasi partinin sadece bu sembolleri ve "dağ başını duman almış" marşını kullanarak ciddi oy topladığını biliyoruz.

Ulusal sembollerle çok ustaca oynanmış olmasının kitleleri şiddet ve yıkıma doğru yönlendirdiğini görüyoruz. 6-7 Eylül Olayları'nın arkasında 'tertip ve plan' aranacak ise bu sembollerin ustaca kullanımında aranmalıdır. Tek tek şahıslar düzeyinde "Kim yaptı?" sorularının cevabı yoktur. 6-7 Eylül Olayları sırasında bütün bu "mukaddes" sayılan ulusal sembolleri kim bu denli ustaca yönlendirdi sorusunu sormak daha doğru olur.

6-7 Eylül Olayları'na sembollerin kullanımı ve daha sonra kitlelerin harekete geçmesinin sağlanması açısından baktığımız zaman 9 Haziran 1991 tarihli haftalık *Tempo* dergisinde gazeteci Fatih Güllapoğlu'nun Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu ile yaptığı mülakat önem kazanıyor. Özel Harp Dairesinin yakın tarihimizdeki gerçekleştirdiği başarılı işleri anlatan Orgeneral Yirmibeşoğlu ile gazeteci Güllapoğlu arasındaki diyalog şöyle:

Bak ben sana bir örnek daha vereyim. 1974'teki Kıbrıs Harekâtı. Eger Özel Harp Dairesi olmasaydı, o harekât, yani iki harekât da o kadar başarılı olabilir miydi? Harekât başlamadan önce Özel Harp Dairesi devredeydi. Adaya, bankacı, gazeteci, memur görüntüsü altında Özel Harp Dairesi elemanları gönderildi ve bu arkadaşlarımız, adadaki sivil direnişi örgütlediler, halkı bilinçlendirdiler. Silahları 10 tonluk küçük teknelerle adaya soktular.

— Sonra 6-7 Eylül Olayları'nı ele al.

— Pardon Paşam anlamadım. 6-7 Eylül Olayları mı?

— Tabii. 6-7 Eylül de, bir Özel Harp işiydi ve muhteşem bir örgütlenmeydi. Amaca da ulaştı... (Paşam bunları söylerken benden de soğuk terler boşanıyordu). Sorarım size, bu muhteşem bir örgütlenme değil miydi?

— E, evet Paşam!

Dikkat edilirse, Emekli Orgeneral Yirmibeşoğlu, 6-7 Eylül Olayları'nı anlatırken "bu muhteşem bir örgütlenme" sözünü kullanıyor. Dolayısıyla, 6 Eylül 1955 gecesini İstanbul'da yaşananların faturasının tek bir kişi ve kesime çıkarılması çok zordur, hatta imkansızdır. Aşağıda isimlerini sayacağımız hiçbir kişi, grup ve kesim bu işi diğerlerinin yardımı olmadan gerçekleştiremezdi: Menderes hükümeti, İstanbul basını, üniversite gençliği, Kıbrıs Türktür Cemiyeti, Atatürk'ün evine bomba koyanlar, olaylara seyirci kalan emniyet güçleri, Anadolu'dan getirilen eli sopalı adamlar, Şoförler Cemiyeti, İşçi Sendikaları ve DP yerel örgütleri 6 Eylül gecesini İstanbul'da yaşananları tek başlarına gerçekleştirme imkanına sahip değillerdi. Ancak bütün bu unsurların yan yana gelmesiyle ve birbirine yardım

etmesiyle bu olaylar gerçekleşebildi. Dolayısıyla, 6 Eylül gecesi İstanbul'da yaşananlar sanki son derece zor bir tiyatro eserini veya bir müzikali sahneye koymak üzere, bilerek veya bilmeyerek rol almış olan kişi, grup ve kesimlerin bir ortak prodüksiyonudur. Bu sahne eserinin yazarının tek bir kişi olduğunu söylemek de mümkün değildir.

On Yıl İçinde İstanbul'un Sosyal Dokusu Değişmişti

Bu noktada 6 Eylül gecesi olaylara aktif olarak katılan bazı kesimlerin toplumsal özelliklerine dikkat çekmek istiyorum. 1945 ile 1955 arasındaki on yılda İstanbul nüfusunun 1,000,000'dan 1,600,000 yükseldiği ve nüfus sayımlarına göre 1955 yılında İstanbul dışında doğanların oranının %37,4'ten %44'e yükseldiği göz önünde tutulduğunda, bu yoksul kesimin olaylara müdahil olmasını ve yağmaya karışmasını açıklamak kolaylaşmaktadır. Tahminlere göre 1955 yılında İstanbul'da 50,000 gecekondu vardır ve bu gecekondu oturan nüfusun toplamı 250,000 kişi civarındadır. O zaman orta hâlli sayılabilecek gayrimüslim vatandaşlarımız bile kente yeni göç eden bu kesimlerin gözüne "çok zengin" olarak görünmektedirler. Dolayısıyla, Rum mallarına ve işyerlerine hınçla yapılan saldırının altında bir miktar "servet düşmanlığı" olduğu gibi taşra muhafazakârlığının göç ile İstanbul'a taşınmış olmasının izlerini de aramak gerekiyor. 1915'te İttihat Terakki yönetimi tarafından gerçekleştirilen Ermeni Tehciri ve 1923-24 arasında yapılan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile zaten Anadolu'nun gayrimüslim azınlıklardan arındırıldığını ve nüfus bakımından "Türkleştirildiği"ni biliyoruz. Bu nedenle, İstanbul'a yeni göçmüş olan genç yoksul erkek nüfusun hayatlarında ilk kez o günlerde "gayrimüslim"lerin varlığından haberdar olduğunu tahmin edebiliriz. Bu sosyolojik olarak "içine kapalı" taşra ortamından çıkıp İstanbul'a gelen kitlelerin her türlü tahrike açık olduklarını düşünebiliriz.

Gündelik hayatlarında şehrin merkezine pek gelmeyen bu gecekondu kesimin 6 Eylül gecesi ilk önce DP örgütünün ve Şoförler Cemiyetinin kendilerine tahsis ettiği arabalarla, daha sonra da "Rum'un malını yağma etmek" amacıyla kamyonlara doluşarak şehre geldiklerini tahmin edebiliriz.

6-7 Eylül ve Türkleştirme Politikaları

6-7 Eylül Olayları'nın tek bir kişinin, bir grubun veya kesimin tezgahladığı bir şey olmadığını kolektif çaba ile sahneye konduğunu belirtmiştik. Fakat yakın dönem tarihimizi devlet ile gayrimüslim azınlık ilişkileri bakımından ele aldığımız zaman 6-7 Eylül Olayları'nı bir zincirin son halkalarından biri olarak görebiliriz. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleştirilen bazı "ayrımçı" uygulamalar 6-7 Eylül olaylarına giden yolun güzergahının daha önceden çizilmiş olduğunu göstermektedir. Bu güzergaha verilen isim de "Türkleştirme" hareketleridir. Şimdi, "Türkleştirme hareketlerini" kısaca özetleyelim.

Varlık Vergisi ve Sermayenin Türkleştirilmesi

İkinci Dünya Savaşı yılları gayrimüslim azınlıklar açısından çok sıkıntılı geçmişti. Önce 1941 yılının Mayıs ayında İstanbul ve Trakya'daki 25-45 yaşları arasındaki gayrimüslim erkeklerin tümü askere alındılar. Anadolu'nun çeşitli kentlerinde oluşturulan iş merkezlerine yollanan bu insanlara silah verilmedi ve daha çok havaalanı inşaatı ve yol bakımı işlerinde çalıştırıldılar.

Daha sonra 1942 yılının sonbahar aylarında meşhur Varlık Vergisi Kanunu çıktı. Bu kanun büyük kentlerde ticaret sektöründe etkin olan gayrimüslim tüccarın piyasadan tasfiye edilmesi amacını taşıyordu. Varlık vergisini kimin ne kadar ödeyeceğini gösteren listeler vergi dairelerinin kapılarına asıldığı zaman, bu kanunun azınlık-karşıtı niteliği gözler önüne serilmiş oldu. Rum, Ermeni ve Musevî kökenli tüccara salınan vergi miktarı bazen aynı durumdaki Müslüman tüccarın ödemesi gereken verginin 5-10 misline yakındı. Ödeme süresi en fazla bir ay ile sınırlanmıştı ve bu süre içinde vergisini ödeyemeyen mükellefler Aşkale'deki çalışma kampına yollanıyordu. 1943 yılı Ocak ile Ağustos ayları arasında Aşkale'ye yollanan 1229 kişinin tümü gayrimüslim vatandaşlarımız arasından seçilmişti. Varlık vergisi uygulamasında İstanbul'a özel bir önem verilmişti çünkü yapılan vergi tahsilatının %70'ini İstanbullu mükellefler ödemişti.

Gayrimüslim azınlıklar vergiyi ödeyebilmek için evlerini/işyerlerini satmak zorunda kalmışlar ve çoğunun iş hayatı sona ermiştir. Varlık vergisi sonucunda piyasadan biçilen gayrimüslim tüccarın yerini Müslüman-Türk girişimcilerin alması için, Türkiye'de demokrasinin kurulmasını, dünya ekonomisinin genişleme dönemine girmesini ve hatta 1970'leri beklemek gerekmiştir. Varlık vergisinden sonra gayrimüslim azınlıkların rejimle bütünleşmeleri sekteye uğramıştır. Daha sonraki yıllarda bu insanların çoğu Türkiye'den göç etmiştir. Örneğin, 1948-50 yılları arasında yaklaşık 30,000 Türk Yahudisi İsrail'e göç etmiştir.

Varlık vergisi basit bir vergi kanunu değildir. Temelleri, Osmanlı devletinin son yıllarında ülkeyi yöneten İttihat ve Terakki iktidarında (1912-1918) atılmış ve giderek bir devlet politikası hâlinde uygulanmış olan "Türkleştirme" politikaları zincirinin önemli bir halkasıdır. Burada "Türkleştirme" politikalarından kasıt, konuşulan dilden okullarda öğretilecek tarihe, ticari hayattan devlet kadrolarında kimlerin istihdam edileceğine kadar toplumsal hayatın her boyutunda, Türk etnik kimliğini ve bunu benimseyen insanların tavizsiz biçimde egemenliğini ve ağırlığını yerleştirme çabasıdır.

Gayrimüslim Azınlıklar Her Zaman DP'yi Destekliyor

Savaş bittikten ve Türkiye'de çok partili rejime geçilmesinden ve Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra gayrimüslim azınlıklar açısından yeni bir dönemin başladığını söyleyebiliriz. CHP'nin Milli Şef İnönü yönetimindeki anti-demokratik baskı döneminin sona

erdiğini düşünen Rum, Ermeni ve Musevî kökenli seçmenler 1946 ve 1950 seçimlerinde esas olarak DP'ye oy verdiler. DP'nin seçim kampanyasında Varlık vergisi uygulamasından doğan zararların tazmin edileceğini ilan etmesi umutları arttırmıştı. Ayrıca DP'nin listelere gayrimüslim adayları koymuş olması seçmenin DP'ye kaymasını hızlandırmıştı. 1950 seçimlerinde dört İstanbullu gayrimüslim aday —Dr. Vasil Konos, Ahilya Moshos (Rum cemaatinden), Salamon Adato (Musevî Cemaatinden) ve Andre Vahram (Ermeni Cemaatinden)— milletvekili seçildiler. 6-7 Olayları'ndan bir önceki seçim olan 1954 seçimlerinde de ise durum değişmedi. Bu kez de Aleksander Hacopulos, Ahilya Moshos (Rum Cemaatinden), Henri Soryano (Musevî Cemaatinden) ve Andre Vahram (Ermeni Cemaatinden) tekrar DP'den milletvekili seçildiler.

DP iktidarının ilk yıllarında Türk-Yunan ilişkileri bakımından da son derece olumlu bir hava esiyordu. Artık Türkiye ve Yunanistan NATO şemsiyesi altında bir araya gelmişlerdi, böylece Atatürk ve Venizelos'un başlatmış olduğu yakınlaşma süreci daha da pekişmişti. 1952 yılında Yunan Kralı Paul ve Kraliçe Frederika Türkiye'yi ziyaret ettiler. Aynı yılın Aralık ayında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan gezisi son derece başarılı geçti. 1952 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk kez Başbakan Adnan Menderes Fener Rum Patriği Athenogoras'ı makamında ziyaret etti. 1954 yılından itibaren ise Türkiye'de "devlet-azınlık" ilişkilerinde gerginlikler yaşanmaya başladı. Özellikle, 1955 yılının Nisan ayından itibaren Kıbrıs'ta başlayan silahlı bağımsızlık mücadelesi adanın geleceği ile ilgili kaygıları ortaya çıkardı. Bundan sonra İstanbul Rum cemaati açısından işler tam çığırından çıkmıştı.

6-7 Eylül Olayları ile ilgili ilginç sonuçlardan bir tanesi de İstanbul Rumlarının her şeye rağmen DP'yi desteklemeye devam etmiş olmalarıdır. 1957 seçimlerinde İstanbullu Rumlar yine DP'ye oy verdiler. Bu tercihin ardında, Varlık vergisi nedeniyle CHP'ye ve onun genel başkanı İsmet İnönü'ye duyulan nefret olduğu kadar, her şeye rağmen gayrimüslim azınlıkların sıkıştıkları anda DP'den yardım isteyebilecek durumda olduklarına inanmış olmaları yatıyordu.

Sonuç

6-7 Eylül olaylarından sonra İstanbul'da yaşayan gayri Müslim azınlıkların ve özellikle Rum cemaatinin Cumhuriyet rejimine olan inancı ciddi ölçüde sarsılmıştır. 1942-43 yıllarındaki Varlık vergisi uygulamasından sonra ikinci defa gayrimüslimler bu ülkede istenmediklerini ve can-mal güvencesinden yoksun olarak sanki bir "misafir" gibi yaşadıklarını düşünmeye başlamışlardır. Varlık vergisinin faturasını Milli Şef İnönü rejimine ve CHP'ye çıkaran gayrimüslim azınlıklar, çok partili siyasi hayatı ve DP yönetimini bir anlamda kurtarıcı olarak görmüşler ve oylarıyla DP'yi desteklemişlerdi. Fakat 6 Eylül 1955 gecesi yaşananlar, Türkiye'de gayrimüslimlere karşı bir bakıma "partiler üstü" sayılabilecek bir politikanın varlığını ortaya koymuştur. Cumhuriyet döneminde 1923-24 Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi, 1934 Trakya Yahudi Olayları, 1941 Amele Taburları, 1942-43 Varlık vergisi ve son olarak da

6-7 Eylül 1955 Olayları birden onların gözünde bir zincirin halkaları gibi yanyana gelmiştir.

Bütün bunlara 1964 yılında yine Kıbrıs'taki çatışmalar bahane edilerek ülkemizde yerleşik olarak yaşayan ve T.C. vatandaşı olan Rumlarla evlilik ilişkisi içinde olan Yunan vatandaşlarının oturma ve çalışma izinlerinin iptali gündeme gelmiştir. İsmet İnönü'nün Başbakanlığı sırasında "misilleme" olarak gerçekleştirilen bu uygulama ile birkaç ay içinde 30,000 Türk vatandaşı İstanbullu Rum ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Nüfus sayımlarına göre -çoğunluğu İstanbul'da olmak üzere- Türkiye'de 1955 yılında 80,000 "Rumca konuşan kişi" yaşarken, bu sayı 1960'ta 65,000'e ve 1965'de ise 48,000'e düşmüştür. Günümüzde ise İstanbul Rum cemaatinin toplamı 2,000 kişi civarındadır.

6-7 Eylül 1955 saldırıları ve 1964 yılında İstanbul Rumlarının sınır dışı edilmeleri Türkiye'de sermaye kesiminin "Türkleştirilmesi" sürecine dolaylı olarak katkı yapmıştır. Fakat bu katkının hemen gerçekleştiğini iddia etmek pek mümkün değildir. Gayrimüslim tüccarın yerini Müslüman-Türk girişimcilerin alması için Türkiye'de çok partili demokrasinin yerleşmesini, dünya ekonomisinin genişleme dönemine girmesini ve hatta 1970'leri beklemek gerekmiştir. Sonunda varoluşunu bir ölçüde Türkleştirme politikalarına borçlu olan ve Ankara yönetiminin nihayet tam anlamıyla güvенеbileceği yeni işadamları kesimi yaratılmıştır.

Bu noktaya kadar meseleye daha çok azınlıklar açısından yaklaştık. İstanbul'un çoğunluğunu oluşturan Müslüman-Türk kesim açısından ise kayıp daha çok "birlikte yaşama" kültürünün yok olması ile alakalıdır. Bugün yaşları 50 ve daha üstünde olan İstanbullular, aynı mahallelerde birlikte top oynadıkları, ip atladıkları Rum arkadaşlarının Paskalya Bayramı'nı ve o bayram için özel olarak hazırlanmış çörek ve kırmızı yumurtaları "kaybolan cennetin parçası" olarak hatırlıyorlar. Ramazan ayında oruç tutan komşusunu patlıcan kokusu ile rahatsız etmemek amacıyla patlıcan kızartma işini iftar sonrasına bırakan komşu Rum teyzeler bu yaş grubunun belleklerinde hâlâ çok taze olarak duruyor. Yine aynı dönemde hayata çirak olarak başlamış olanlar, bir zamanlar kendilerine zanaatın inceliklerini öğretmiş olan Rum ustalarını hep hayır dua ile yâd ediyorlar. Din, gelenek ve yaşam tarzlarının farklı olabileceği terbiyesini çocuklukta edinmiş olanların hayatlarının ileri yaşlarında dünyanın "tek tip" olmadığını kavramalarının daha kolay olduğunu düşünüyorum. Bu diziyi merhum şair Behçet Necatigil'in *Küskün Yolcunun Türküsü* şiirinden bir dördlük ile noktalayalım:

Şimdi hangi kitaplardan
Öğreneceksiniz onu,
Gelmiyorsa bazı şeyler
Çocukluktan geçerek.

***

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler meselelerine yoğunlaşan, gönüllülük odaklı, açık erişim, akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını, ekibimizde gönüllü olarak görev almak için sosyalbilimler.org/basvuru sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube'da @sosbilorg kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*'i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde *sosyalbilimler.org*'da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

sosyalbilimler.org'da yayımlanan metin, video ve podcastlerin paylaşıldığı Telegram grubuna t.me/sosbilorg adresinden katılabilirsiniz.